

KENTSEL DİRENÇ PLANLAMASINDA İŞ BİRLİĞİ

Suna ERSAVAŞ KAVANOZ*

ÖZ

Kent planlama anlayışı ve politikalarında geleneksel yöntemlerin, teknik yaklaşımların ve merkezîyetçi anlayışın sonuç üretmedeki yetersizliği ve giderek karmaşıklaşan sorunlara çözüm arayışları politika alanında iş birliğinin önemini artırmaktadır. Kent ile ilgili karar alma sürecinde kentte yaşayanlar giderek daha az söz sahibi olmaktadır. Önceleri ekoloji alanı ile ilişkisel olarak çevre konularında ve afet riskleri bağlamında ele alınan kent direnci kavramının giderek kent ile ilgili daha fazla sorun alanını anlatmak için kullanılması planlama yaklaşımlarında ve kent politika alanında kentsel direncin sağlanmasında nasıl bir yöntem izlenebileceği konusunun daha yakından anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, kentlere direnç kazandırılması yolunda uygulanacak planlama anlayışı ve politikalarda izlenecek yöntemde iş birliğinin önemini ortaya koymaktır. Özellikle mekânın üretiminde etkili olan aktörlerin farklılığı ve sayısı göz önüne alındığında söz konusu aktörlerin politika yapım ve uygulama sürecinde iş birliği içerisinde hareket etmesi kentin dirençli olma düzeyini etkileyecektir. Çalışmanın önemi kentsel direnç çalışmalarının ağırlıklı olarak teknik yaklaşımlarla değerlendirilmesinin yetersizliğini kent hakkı tartışmaları ile ilişkilendirerek farklı aktörlerin birlikte hareket etmesinin önemini ortaya koymasındır. Dirençli bir kent yaratma politikaları aktörler arası iletişim ve iş birliği çerçevesinde kent yönetimleri odağında geliştirilmesi gereken bir çerçeveye sahiptir.

Anahtar Kavramlar: Kent, Direnç, Planlama, İş Birliği.

* Dr.Öğr.Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, suna.ersavaskavanoz@ktu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1162-2537>.

Makalenin gönderilme tarihi: Şubat 2021

Kabul tarihi: Haziran 2021

COOPERATION IN PLANNING OF URBAN RESILIENCE

ABSTRACT

The fact that traditional methods, technical approaches, and the perception of centralism in urban planning policies have failed to produce sufficient solutions to the wicked problems have increased the importance cooperation in the field of politics. People living in cities have less say in decision making processes regarding their cities. The concept of urban resilience which was previously a subject of environment and disaster risks in relation to ecology, have started to be used to explain more and more issues relating to cities. The transformation and expansion of the concept requires a closer understanding of what methods can be followed in planning and urban policy in order to provide urban resilience. In this context, the aim of the study is to discuss the importance of cooperation in planning and policy methods in order to make cities more resilient. Considering the diversity and number of actors that are effective in the production of the space, the cooperation of these actors in the process of policy making and implementation the level of the resilience of the city. The significance of the study is that it puts forward the insufficiency of evaluating urban resilience studies mainly by technical approaches and the importance of acting together of different actors in the context of the discussions on the right to the city. Policies of creating a resilient city have a framework that needs to be developed through communication and cooperation and and city governments.

Keywords: City, Resilience, Planning, Cooperation.

GİRİŞ

Kentsel mekânın biçimlenmesinde farklı aktörlerin farklı yöntemlerle etkin olduğu görülmektedir. Söz konusu aktörlerden her biri kendi ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda yapıyı çevreye yön vermektedir. Kentsel planlama yaklaşımı önceleri kenti güzelleştirme çabası olarak belirmesine rağmen günümüze gelindiğinde mekânsal biçimin toplumsal ve siyasal süreçlerden bağımsız düşünülmemesi gerektiği anlayışı hâkimdir. Bunun temel nedenini Harvey'in (2009, s. 32) mekânsal biçimlerin toplumsal sürecin gelecek gelişmesini kurumsallaştırma ve belirleme eğiliminde olacağı yaklaşımı ile değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla mekânın üretiminde etkili olan aktörlerin eylemleri ve uygulamaları ve söz konusu alanda gerçekleştirilecek olan politikalar toplumsalı da diyalektik olarak üretecektir.

Kentler kurulduğundan bugüne farklı risklerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle çevresel riskler, kentsel yapıyı çevreye ve kentte yaşayan topluluklara büyük zararlar vermektedir. Kentsel direnç kavramı da önceleri özellikle çevresel riskler karşısında kentlerin fiziksel dayanıklılığını anlatan bir kavram olarak dayanıklılık ile ilişkili bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ancak kentlerin sadece fiziksel dayanıklılığının riskleri karşılamada yeterli olmaması ve teknik yaklaşımla risklere karşı çözüm arayışları sonuç üretmede başarılı olamamıştır ve kavram sonrasında terör, salgın hastalıklar, yoksulluk, göç gibi farklı kamu

politikaları geliştirilmesi gereken alanlarla ilişkili bir biçimde siyasi alanı içerecek biçimde sosyal direnç yaratmaya yönelik olarak kullanılmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, öncelikle kentsel direnç kavramına açıklık getirilmekte ve kentsel direnç, kent hakkı ile ilişkiel bir bağlamda ele alınarak kent ile ilgili uygulanacak planlama ve politika yaklaşımlarında iş birliğinin yeri anlaşılmaktadır. Çalışmada özellikle mekânın salt fiziksel bir anlayışla biçimlenmesinin yetersizliği vurgusuyla birlikte kentsel direnç geliştirilmesi yolunda alınacak kararlarda nasıl bir planlama yaklaşımı geliştirilebileceği ve farklı aktörlerin iş birliği içerisinde politika alanını yönetmesinin önemi ortaya konulmaktadır.

I. KENTSEL DİRENÇ KAVRAMI

Holling (1973, s.14), direnç kavramını ekoloji ile ilişkiel bağlamda “sistemin bozulmadan önceki kendisini oluşturan elementler arası ilişkiyi kaybetmeksizin bozulma ve değişimi karşılama kabiliyeti” olarak tanımlamıştır. Kavram, kent alanında sıklıkla sürdürülebilirlik ile ilişkiel olarak afet risklerine, iklim değişikliği ve bunlara bağlı olarak yaşanan sorunlar çerçevesinde kullanılmaktadır (Ersavaş Kavanoz, 2020, s.9). Direnç kavramı genel olarak herhangi bir değişime karşı direnme ve başlangıç durumuna geri dönme ile ilgili bir içeriğe sahiptir. Acil durum planlanmasında ise, salgın hastalıklar ve şiddetli hava olayları gibi risk ve şoklara verilen cevap ve güvenlik önlemleri ile benzer anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır (Mehmood, 2016, s. 407).

Kentsel direnç, aynı zamanda planlama ve ekoloji arasındaki ilişkiellik bağlamında bu ilişkiyi anlatan bir kavramdır (Pickett, Cadenasso ve Grove, 2004). Planlama teorisi ve pratiğinde direnç düşüncesi toplum ve çevre arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yardımcı bir enstrüman olarak toplumsal ve kurumsal çerçevede beliren çevresel tehditlere karşı cevaben ortaya çıkmıştır (Mehmood, 2016, s. 407; Mileti, 1999’dan akt. Spaaans ve Waterhoo, 2017, s.109). Sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ve yönetim gibi kentsel amaçlarla birlikte direnç kavramının ilişkiel kurulduğunda kent sisteminin bilgi ve kaynak aktarma kabiliyeti bakımından kentin planlanmasında dirençli bir kent yaratmak önem kazanmaktadır (Desouza ve Flanery, 2013, s. 89). Vale (2014), direnç kavramının sürdürülebilirlik, büyüme ile ilgili anlamlarının yanında toplumu, ekonomiyi, çevreyi potansiyel tehditlere karşı emniyet, güvenlik ve koruma gibi stratejik anlamları da kentsel yaşama dâhil ettiğini belirtmektedir.

Toplumun direncini anlatan bir kavram olarak sosyal direnç ise belirgin bir karışıklık olmaksızın topluluğun dış şokları ve baskıları karşılama kabiliyeti olarak Adger (2000) tarafından tanımlanmıştır. Sosyo-ekolojik bakış açısıyla direnç, değişim ve dönüşüm anlamlarını da içerecek şekilde riskle karşılaşıldıktan sonra ortaya çıkacak yeni durumu öğrenme, değişim ve dönüşüme uyum sağlama anlamlarını da içerecektir.

II. KENT HAKKI BAĞLAMINDA KENTSEL DİRENÇ

Kentsel direnç çalışmaları ağırlıklı olarak süreçler ve işleve odaklanırken devlet ve yapılar değerlendirmelerin dışında kalmaktadır (Pickett vd., 2004, s. 373) Bunun temel nedeni kent alanında kavramın ekolojik sistemle ilişkili olaylar için dayanıklılık anlamı ile kullanılmaya başlamasıdır. Fakat kent söz konusu olduğunda ve kavram sonrasında kent ile ilgili birçok sorun alanını anlatmak için kullanılmaya başlandığında politik süreçlerin ve kurumsal yapıların dışarıda bırakılmayacağı ortadadır. Kentsel direnç yaratılmak istendiğinde sadece merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki mücadelelerin son bulması ve iş birliğine gidilmesi ile değil bununla birlikte geniş bir paydaş grubunun sorumluluk alması ile bu gerçekleşebilecektir. Bu bizi Lefebvre'nin "kent hakkı" bağlamına götürmektedir; kentte yaşayanların kendi geleceklerini de belirleyebilme hakkına sahip olabilmesi.

Lefebvre'ye (2015) göre kentsel mekânın üretimi, zorunlu olarak ona bağlı olan sosyal ilişkilerin yeniden üretimini de içermekte ve kentin sadece fiziksel mekânının planlamasından daha fazla olarak kent hayatının tüm yönlerinin üretimi ve yeniden üretimini içermektedir. Lefebvre, siyasal iktidarların kentsel örgütlenmeyi belirledikleri, kentsel örgütlenmenin ise, insan yerleşimlerini belirleyebileceğini belirtmektedir. O'na göre kent hakkı, kentin sosyal, politik, ekonomik ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasıdır. Kent hakkı, karar vermeyi devletten uzaklaştırıp kentsel mekânın bir ürünü olmaya yaklaştıracak şekilde yeniden düzenlemektedir. Demokratik müzakerenin sadece devlet kararları ile sınırlı tutulması yerine, kentsel mekânın üretimine katkı sağlayacak tüm kararlarda uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Kent hakkı, kentle ilgili kararlarda kontrolü tümüyle sermaye ve devletten kent sakinlerine kaydırarak, kentsel mekânın üretiminin temelini oluşturan güç ilişkilerinin yeniden yapılandırılması ihtiyacı üzerinde durmaktadır (Güler, 2011, s. 52- 54)

Purcell'e (2002) göre kent hakkı bağlamında demokrasi, liberal demokrasinin oy mekanizmasından farklıdır. Çünkü liberal demokrasilerde vatandaşlar, sosyal süreçte dolaylı bir kontrole sahiptir. Devlet bu süreci kurumsallaşmış bir ortak sese dönüştürme gücüne sahiptir. Buna karşılık kent hakkı, insanların kentsel mekânı üreten kararlara yönelik doğrudan oy hakkıdır. Örneğin kent alanlarının oluşturulmasına yönelik planların kararları devlet tarafından alınırken, planlama dışında kalan kararlar devletin dışında kalmaktadır. Firmaların yatırım kararları, kent hakkının yetki alanlarına girebilmektedir. Çünkü bu tarz kararlar, kentsel mekânın üretiminde önemli rol oynamaktadır. Sermayenin kentsel mekâna yatırım yaparak ürettikleri yapıyı çevre toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir (Güler, 2011, s. 60).

1970 sonrası dönemde küresel yeniden yapılanma süreci kararların kontrolü ile ilgili olarak kent sakinlerinin haklarından mahrum kaldığı, birçok devlet fonksiyonunun devlet dışı, ulus- üstü ve ulus-altı yapılara transfer edildiği bir dönemi getirmiştir. Yeni ortaya çıkan düzen bölgesel ekonomik rekabet ve

küresel rekabet ortamında kent yönetimlerinin yerel alana yatırım çekmek amacıyla yönelik olarak yapıları çevreyi düzenlemelerini gerektirmiştir (Purcell, 2011)

Kentler günümüzde küresel piyasa ile ilişkili bir biçimde birbirleri ile rekabet etmektedir. Rekabet süreçleri yatırımı kendine çekmek isteyen kentlerin önceliklerini söz konusu yatırımların ve yatırımcıların isteklerine duyarlı bir planlama anlayışı ve kentleşme pratiğine dönüştürmektedir. Yerel kalkınma anlayışının da buna eşlik etmesi, yerel yaşam kalitesini ekonomi ile ilişkilendiren bir anlayışı öne çıkarmaktadır. Doğal afetler, iklim değişikliğinin yanında birçok farklı sorun kentlerdeki yaşamı tehlikeye sokmaktadır. Bunun için sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile hareket eden kent yönetimlerinin hareket alanının sınırlandırılmaması önem taşımaktadır. Çevre, sağlık, güvenlik, emniyet bunların hepsi ekonomi, iş üretimi ve endüstriyel büyüme ile ilişkilidir. Altyapı eksiklikleri, çevresel tehlikeler, artan yoksulluk ve kırılğan nüfustan kaynaklanan risklerin oluşturduğu kentsel risk, kentlerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır (Deshkar, Hayashia ve Mori, 2011, s. 2-7).

Risklerle mücadele etmek söz konusu olduğunda hükümetlerin direnç kavramına teknik bilimsel bakış açısının ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bakış açısı kamu politikası alanının bir bölümü için birçok ülkede iklim değişikliği konularında politika yapıcılara farklı bir alan açmaya başlamıştır. Neo-liberal tartışmalar içinde söz konusu bakış açısının statükoyu devam ettiren, stabil durumu kavramsallaştıran ve sistemin sınırlılıklarının şoklara ve tehditlere geniş ölçüde tasarlanmış yanıtlar verme çabası olarak direnç kavramına yaklaşılmamasını getirmektedir. Yine aynı bakış açısı, bireylere ve belirsizce tanımlanmış topluluklara sorumluluk yüklemek için politik gerekçe ortaya çıkarmaktadır. Ve bu iddia, vatandaşların doğal olarak hareket etme ve acil durumların üstesinden gelme gücüne sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır (Beilin ve Wilkinson, 2015, s. 1206). Oysa kentleşmenin tarihinin toplumsal sınıfların ortaya çıkmasıyla birlikte değerlendirildiği yaklaşımlardan hareket edilecek olursa kentler günümüzde de sınıfsallaşmanın ve gelir farklılıklarına bağlı olarak mekânsal ayrışmanın yoğun bir şekilde yaşandığı yerleşim yerleridir. Kent mekânı ile ilgili planlama kararlarında ve mekânın üretiminde özellikle devlet ve özel sektöre göre daha az söz sahibi olan hatta bazı dönemlerde söz sahibi olamayan toplumsal sınıfların yaşadığı mekânların daha kırılğan olduğu ortadadır. Mekânın üretiminde sınırlı olarak söz sahibi olan ve mekânın üretiminden ortaya çıkan ranttan en az payı alan sınıfların risklerle karşılaşılması durumunda sorumluluk almasını beklemek söz konusu eşitsizlikleri yok saymak anlamına geleceğinden doğru bir bakış açısı olup olmadığı tartışmalıdır.

Kentleşme pratikleri farklı ülkelerde farklı zamanlarda farklı dinamiklerle gerçekleşmiştir. Bu pratiklerin şekillenmesinde politika alanının etkisi ve ekonominin gereklerinin etkili iki ana öge olduğu iddia edilebilir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşme süreci ve bu sürecin yönlendiricisi olan devletin politik kaygılarla hareket etmesi ve yine son dönemde küresel rekabet ortamının yarattığı kentler üzerindeki baskı planlama sürecini etkilemektedir. Büyük yatırımlara öncelik veren bir kentleşme pratiğinin henüz kentleşmeye dair birçok sorunu çözmemiş ülkelerde daha büyük sorunların geri plana itilmesine yol açabileceği tartışılmaya devam edilmektedir. Kentleşme anlayışı çevresel değerlerin arka plana itilmesi, çöküntü alanlarının ihmal edilmesi, kentsel yoksulluğun artışı gibi sonuçlar doğurabilecektir. Bu durumda kentsel direnç politikaları, tüm toplumsal kesimler için eşit sonuçlar yaratmayacaktır.

Gelişmekte olan ülke kentleşmelerinin temel özelliklerinden biri sayılabilecek enformel konut alanlarını her ülkenin kentleşmesine bağlı olarak farklı dönemlerde farklı özellikleri ile ortaya çıkmış ve birçok ülkede varlığını devam ettirmekte ve yine yeni enformel konut alanları ortaya çıkmaktadır. Bu enformel konut alanlarının olduğu kentsel mekânı kayıt dışı olarak nitelendirdiğimiz taktirde, kentin direnci söz konusu olduğunda kayıt dışı kentsel alanların ölçeği önemlidir. Kayıt dışı alanlar planlanmamış, dağınıktır ve daha kırılğan alanlar oldukları tartışmasızdır. Kayıt dışı alanların çoğunluğu, düşük gelirli nüfustan oluşmaktadır. Bu, onları kentlerde oluşacak sorunlar karşısında daha da korunmasız hale getirmektedir (Jabareen, 2013, s. 222). Kent planlaması çalışmalarında mekâna dair alınan kararların toplumsal yapı ile doğrudan ilişkisi göz önüne alınarak tüm toplumsal sınıfların direncini sağlamaya yönelik uygulamalara gidilmesi ve söz konusu çalışmalarda kent halkının alınan kararlara katılabilmesi önem arz etmektedir.

III. PLANLAMA İLE İLİŞKİSEL BAĞLAMDA KENTSEL DİRENÇ

Planlama ve kalkınma yaklaşımlarında ekoloji düşüncesi, sürdürülebilirlik yaklaşımı çerçevesinde yer almaya başlamıştır. Sürdürülebilir kent planlama anlayışı birçok ülkede tartışılmış ve uygulama alanı bulmuştur. Sürdürülebilirlik ve direnç kavramı kent ile ilgili konularda benzer anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte kentsel sürdürülebilirlik ve kentsel dirençlilik arasındaki farkın ne olduğunu ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda Zhang ve Li (2018) söz konusu konular ile ilgili çalışmalar üzerinde yaptıkları araştırmada kentsel sürdürülebilirliğin 1968 başlarında alan kullanımı & planlama çalışmalarında ekolojik çalışmaların önemi vurgusuyla yer aldığını, 5 yıl sonra 1973 yılında Holling tarafından kentsel direnç teorisinin temelini atıldığını belirtmektedirler. Söz konusu konular ile ilgili çalışmalarda kentsel direnç ve kentsel sürdürülebilirlik ekolojik sistemin davranışlarından birçok kaynak türünün yönetimine farklı yaklaşımlara uyum sağlayarak yansıtılmıştır. Zhang ve Li (2018) kentsel sürdürülebilirlik araştırmacılarının çalışmalarında sosyo-ekonomik denge, ekolojik dengenin kurulması ve en az dengenin bozulması ile doğanın fazla olan ürününü toplamak üzerine vurgulara

yer verirken, kentsel direnç araştırmacılarının aksine süreklilik için gereklilikler ve çekicilik alanlarını vurguladıklarını tespit etmektedirler. Uzun yıllar boyunca çalışmalarda kentsel sürdürülebilirlik baskın kavram olarak kullanılmış ancak son dönem çalışmalar kentsel dirence doğru yön değiştirmiştir. Kentsel sürdürülebilirlik ve kentsel direnç her ne kadar birbirleri ile rekabet edebilir olsa da rasyonel bir kentsel gelişme ancak ikisi bir arada olursa meydana gelecektir. Kent yöneticilerinin, planlamacıların ve araştırmacıların kentsel direnç ve kentsel sürdürülebilirliğe karar alma süreçlerinde eşit bir ilgi göstermeleri gerekmektedir (Zhang ve Li, 2018).

Geleneksel tarımın ve toprağın kullanım biçimlerinin değişmesi ve buna eşlik eden küreselleşme politikaları doğal çevreye zarar vermektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin üreticilerinin üzerindeki baskılar toprakların ve ormanların korunmasını göz ardı etmek zorunda kalan ve biyo-çeşitliliğe zarar veren yöntemler uygulayan bir anlayışı beraberinde getirmektedir. Yağmur suları ve selleri önleyen ormanlık araziler yok olmaktadır, müşterek mekanlar yapılaşmaya açılmaktadır (McNally, 2013, s. 113). Arazi kullanımındaki değişiklikler kentsel alanları ve vahşi alanları değiştirmektedir. Örneğın, havzaların gelişimi asit yağmurlarının etkisi, farklı ağaç kesme pratiklerinin etkisi gibi değişkenler üzerinden değerlendirilir, ancak havzaların ekolojik fonksiyonları tasarım ve planlamadan da kaynaklanabilir (Pickett vd. 2004, s. 376-377). Türkiye’de Sağlıklı Kentler Birliği’nin, üye kentler üzerinden iklim değişikliğinden etkilenebilirliğinin farklı kriterler bağlamında sorgulandığı araştırma sonuçlarına göre kentlerin olası iklim değişikliği etkileri karşısındaki en büyük riskler “fiziksel altyapıdaki yetersizlikler”den sonra “kurumsal yapı”dan kaynaklanan yetersizliklerdir (Türe ve Ar, 2005, s. 12). Doğa olayı olarak sayabileceğimiz arasında yer alan selin afete dönüşmesinde yanlış arazi kullanımı, çarpık kentleşme ve ormanların tahribi gibi insan müdahaleleri önceliklidir.

A. RİSK PLANLAMASINDA KENT DİRENÇİ

Risk yönetimi alanının bu denli son zamanlarda büyümesinin temel nedeni olarak Rose’un riskler ile ortaya çıkan toplumsal kaygının kontrol için istekle sonuçlanması ve risklerin belirlenmesinin, riski gelecek için belirlenebilir, kontrol edilebilir ve yönetilebilir yaparak geleceğın günümüze geldiğini iddia etmektedir. Teknik bilimsel bakış açısı ile riske yaklaşıldığında yönetilebilir ve ölçülebilir, öncelikle tasarlanmış direnç anlayışı ortaya çıkar (Beilin ve Wilkinson, 2015, s. 1210). Sosyo-ekolojik bakış açısı ise riske farklı açıdan yaklaşarak, riskin tahmin edilemez olduğunu vurgular: belirsizlik her zaman bizimledir... Dolayısıyla kentsel planlama risk tahminleri üzerine kurulu olsa bile risk ile karşılaşıldıktan sonra ortaya çıkacak yeni duruma uyum sağlamak ve yeni durumu öğrenme üzerine kent politikaları geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu anlayış, dayanıklılık içeriğinden direnç içeriğine geçişi de anlatır.

Planlama; fiziksel güvenliği, çevresel ve sosyo-mekansal politikaları içeren yapılı çevrenin tüm boyutlarının dağıtımında merkezi bir rol oynar. Kent tasarımı; kamu politikalarının çok kültürlülük, kent sağlığı, çevresel adalet, ekonomik kalkınma vb. birçok yönü için bağdaştırıcıdır. Paydaşların beklentilerini önceleyen ve kentsel direnç yaratılmak istendiğinde planlama süreci içine belirsizliğin de entegre edildiği bir planlama anlayışı benimsenmiş olması risk planlamasında önemlidir. Planlama süreci birçok farklı paydaşın katılımı ile gerçekleştirilmelidir (Jabareen, 2013, s. 224-226). Kentsel direnç politikalarında kamu ve özel örgütler, hem önceden plan hem de risk anında ve sonrası harekete geçebilmelidir. Kentteki tüm aktörler bu konuda farkındalık sahibi olmalı, tüm sektörler ağ kurarak koordinasyon içinde hareket etmelidir. Direnç söz konusu olduğunda karşılaşılan riskler yeni bilgiler gerektirebilir, bu nedenle kentsel direnç aynı zamanda yönetimlerin yeni bilgiler ve öğrendikleri ışığında yeni duruma uyum sağlama ve adapte olma sürecini de anlatır (Godschalk, 2003, s. 139). Dirençli kentler inşa etmek arazi kullanımı ve fiziksel imkânların değiştirilmesinin ötesine geçmeyi gerektirir. Bilginin kentsel mekân ve bilişsel ağlar boyunca akması da gerekmektedir (Desouza ve Flanery, 2013, s. 91). Bu nedenle kentsel direnç çalışmalarında akıllı kent sistemlerinin kullanılması ve yine bu alanda iş birliklerine gidilmesi konuları önem kazanmaktadır.

Kentsel direncin dayanıklılık içeriği ile birlikte inşa edilebilir hale gelmesi şokların öngörülebilir olması ile ilişkilidir. Dolayısıyla alan planlama, tasarım, politika yapıcılar ve paydaşlar ile disiplinler arası bir sürecin işletilmesini gerektirmektedir. Ahern (2013), bu süreçte peyzaj ekolojinin öneminden bahsettiği çalışmasında; sürdürülebilir ve dirençli bir kent inşa etmek için farklı disiplinlerin bir arada izlemeleri gereken stratejileri ilk olarak biyoçeşitliliği korumanın kent planlamasında ve tasarımında geniş ölçüde kabul edilmesi ve önceliklendirilmesi, ikinci olarak kentsel ekolojik ağlar inşa etmek ve bu bağlantıları yönetmek, üçüncü olarak çok fonksiyonlu planlama ve tasarım, dördüncü olarak bolluk inşa etmek ve uygulamayı birimlere ayırma, beşinci olarak uyarlanabilir bir tasarım, olarak ifade etmektedir. Söz konusu stratejilerin hayata geçirilmesi ile kentsel yeşil alanların yönetiminde biyoçeşitliliği önemseyen bir anlayış planlama ve politika geliştirme sürecinde ekosistemin fonksiyonları ve hizmetleri üzerindeki etkisi ile insanlar için doğrudan birçok fayda yaratacaktır. Ulaşım, iletişim, enerji dağılımı gibi bütüne bağlı fonksiyonları içeren bağlantılar kent ekosistemi içinde yeşil yollar, mavi-yeşil ağlar gibi çok fonksiyonlu ağlarla sağlanacaktır. Kentsel toprak üzerindeki belirli alanlar için birçok ekosistem hizmetinin karşılanması ve ekolojik stratejiler ile riski dağıtmak için birçok altyapı fonksiyonunun desantralize edilmesi ile bolluk inşa edilecek ve tüm bu uygulamalar belirsizlik ve tamamlanmamış bilgi bağlamında politika ve planların geliştirilebilmesi ile mümkün olacaktır.

Kentlerin direnç geliştirmesinde planlamanın önemi açıktır. Farklı ülkelerde farklı planlama yaklaşımları ve öncelikleri uygulanmakla birlikte kentsel direnç için geleneksel planlama yaklaşımlarına uyum sağlamakdan ziyade belirsizlik merkezli anlayışın benimsenmesi gerekir. Adaptasyon planlaması, eylemleri ve politikaları, istatistiki belirsizlikleri, senaryodaki belirsizlikleri ve bazen de bilgisizliğin de farkında olunduğunun düşünülmesini gerektirir. Planlar değerlendirilirken, direnç kavramı çerçevesinde belli soruların yanıtlanması gerekmektedir. Bu sorular, “plan, kentleri daha dirençli yapmak ve zayıflıkları azaltmak için altyapı tasarımı için gelişmiş projeler içeriyor mu”, “plan, kentlerin uyumlu planlama kapasitesini artırıyor mu” veya “iklim değişkenliklerine ve değişikliklerine başarılı karşılık verecek planlama sistemi kabiliyetinde mi” şeklinde düşünülebilir (Jabareen, 2013, s. 226). Atina Anlaşmasında savunulan planlama anlayışına bakacak olursak anlaşmada arzu edilen planlamanın gerçekleştirilebilmesi için “arzu edilene uygun şekilde ileriye gören, problemleri kavramış, önceden düşünülmüş ve planları hazırlanmış en iyi hayat şartlarını gerçekleştirilmeye kararlı bir politik kuvvet; uzmanların kendisi için düşünmüş olduğu şeyleri anlama, arzu etme, isteme gücüne sahip aydın bir halk; bazıları çok büyük çapta olacak işleri başlatabilmek ve yürütebilmek imkânını verecek bir ekonomik durum” söz konusu koşulların bir arada varlığı kentsel direnç yaratmak için zorunludur (Ersavaş Kavanoz, 2020, s. 16).

Risk temelli alan kullanımı, planlama anlayışının gerçekleştirilebilmesi, kentsel kalkınma ve altyapı projelerinde acil yatırım önceliğinin en güvenli alanlarını tanımlar. Gelişmekte olan ülkelerde, politik destek kazanmanın kentsel alan kullanımına etki eden bir neden olması ve yine etkin bir halk müzakeresi olmaksızın teknik uzmanlar tarafından planların hazırlanması, birçok belediyenin altyapı ve arazi yatırımları için kaynak ve teknik kapasitesinin yetersiz olması, alan kullanımı planlarının nadiren tamamen hayata geçirilmesi ile sonuçlanır (Jha, Miner ve Stanton-Geddes, 2013, s. 27).

Direncin etkili olabilmesi için ortak stratejiler için ortak amaçları doğrultusunda hareket eden, ortaklık içerisinde çalışan kent kurumları, örgütler ve bireyler gerekir. Rittel ve Weber (1973), karmaşık (wicked) sorunlar kavramının temelini planlama alanı üzerine kurdukları çalışmalarında yeni bir iletişim planlama gerçeğinin altını çizmişlerdir. Karmaşık sorunlar, planlama teorisi için her şeyden önce üretkenlik sağlar. Çevresel planlama alanındaki çalışmacılar, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konularını karmaşık sorunlar olarak çerçeveledirerek çok aktörlü ağları ve iş birlikçi ortaklıkları vurgular. Uyarlanabilir, katılımcı ve disiplinler arası yaklaşım toplumsal olarak değer yaratıcı sonuçlar üretmektedir (Kwakkell, Walker ve Haasnoot, 2016)

Sosyo-ekolojik direncin pratikte hayata nasıl geçirilebileceğini açıklayabilmek, kentlerin direncini artırmak için önemli bir boşluğu dolduracaktır. Edimsel perspektiften her gün farklı aktörlerin farklı davranışları kentlerin direncini etkilemektedir. (Wagenaar ve Wilkinson, 2013, s. 1266).

Kentsel politika alanında etkili olan ve yine kentsel planlamada doğrudan yetkili bir aktör olarak yer almayan ancak mekânın üretimine etki eden aktörlerin kentin direncini etkilediği tartışmasıdır.

B. KENTSEL DİRENÇ PLANLAMASINDA İŞ BİRLİĞİ

İş birliği, kavramsal olarak çok sayıda farklı aktörün ortak amaçları yerine getirebilmek için birbirleri ile ilişkili bir şekilde çalışmaya dahil olması anlamını taşır. Kentsel direnç geliştirilmesi söz konusu olduğunda ilgili politikaların hayata geçirilmesinde farklı aktörlerin birarada, koordineli bir şekilde çalışması büyük önem kazanmaktadır.

Çağdaş riskler ve güvenlik tehditlerine karşı alınacak önlemler şeklinde geniş bir alanı kapsayan kentsel direnç politika yapım süreci, ulusal güvenliğin kurumsal çerçevesi ve acil önlemler için merkezi olarak kullanılan bir metafor haline dönüşmüştür. Güvenlik önlemleri nüfusun, ekonomik, kültürel ve politik bağlamda yoğun olduğu bölgeler olmalarından dolayı özellikle kentler üzerinde yoğunlaşmıştır. Politika alanında güvenlik ile ilişkili olarak direnç sadece terörizm değil pandemi, iklim değişiklikleri, hava değişiklikleri, gıda, mega kültürel ve spor olaylarının güvenliği gibi tehditlerin sırasıyla farkına varılması ile birlikte toplumun güvenliği ve emniyeti için politik öncelik olarak desteklenmiştir. Direncin politik retoriğinin desteklenmesinin son dönemlerde daha kent merkezli (hükümet binaları) ve geniş ölçüde kent sosyo-ekonomik sisteminin çeşitliliği bağlamında yeniden uygulandığı görülmektedir (Coaffee, 2013, s. 241).

Kent yönetimleri riskle karşılaştığında ilk yanıtı verecek olan kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Kentler ve yerel yönetimler riskle karşılaşılan yerlerde rehberlik edeceklerdir, güvenliği sağlamak, uygun fiyata hizmetleri sağlama, inşa edilmiş yapıyı çevreyi düzenlemek, riske yol açabilecek tehlikeli aktiviteleri düzenlemek gibi. Bazı kaynaklar ve kararlar yerel kontrolün ötesine geçebilmekte, bölgesel, ulusal ve hatta onun ötesinde yetkiyi gerektirebilmektedir. Yerel yönetimler sivil toplum, özel sektör ve bölgesel ve ulusal hükümetler ile iş birliği içerisinde amaçlarını gerçekleştirmeli, toplum ve diğer çıkar gruplarının katılımını desteklemeli, sivil toplum aktörleri ve hükümetin tüm seviyesinde sorumlulukların çizilmesi gerekmektedir (Jha vd. 2013, s.14).

Özel sektör, özellikle 1980 sonrası dönemde yoğun olarak kentsel mekâna yatırım yapmaya ve mekânın üretiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bununla birlikte, özel sektör, kent yönetiminde karar verme mekanizmasının yeniden dağıtımında gücü, ulusal ve yerel yönetimlerden özel sektöre yetki devretmeye yönelik baskılarını sürdürmektedir. Özel sektör, kentsel mekânda, kolektif hizmetlerin sunumu da dâhil olmak üzere, hizmet sağlayıcı olarak önemli bir rol oynar. Özel sektör, hem hizmet sağlayıcı hem de mekânın üretiminde yoğun bir şekilde yer almasına ve risk ve kırılganlık azaltma

politikalarında neredeyse hiç rol almaya talepkar olmamasına rağmen yine risk sonrası yeniden yapılanma sürecinde devlet ve kalkınma bankaları üzerindeki baskıyı oluşturan sektördür (Pelling, 2003, s. 87).

Hükümetlerin çevresel varlıkları koruyucu rolü ve sosyal refah rolü ile çevre ve insan kaynağını asıl ekonomik artığı kolaylaştırmak için istismar etmeyi destekleyici rolü arasındaki çıkar çatışmaları, uyguladıkları politikalarda belirleyicidir (Pelling, 2003, s. 84). Devletin meşruiyet fonksiyonu ile sermaye birikimi fonksiyonu arasında yapacağı tercihler dönem dönem farklılık göstererek politika alanını şekillendirmektedir. Kurumsal yapılar politika aktörleri tarafından kurulurlar ve dolayısıyla politik aktörlerden etkilenirler. Kararların sınırlandırılmış bir çerçevede alınması kentin direncini etkileyecek ve sınırlandıracak önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.

BM'ye göre politik istikrarsızlıklar sonucu zayıf yönetim sistemine sahip kentsel alanlar, gelişmemiş yerel yönetim yapısı, metropoliten karakterdeki hizmetlerin yokluğu, özel ve kamu sektörü arasında sınırlı koordinasyon, yerel ve merkezi hükümetin politika gündemleri ve rekabeti, kentsel planlamada direnci uygulamak için sınırlılıkları göstermektedir. Ek olarak, Kentler ve İklim Değişikliği Üzerine BM Raporu (2011), kent direncinin yerel yönetimler ve yerel ekonomik kurumlar arasında koordinasyonu sağlamadığı sürece başarılamayacağını belirtmektedir. Aynı rapor, nüfusun tüm kesimlerini içine alacak kent kalkınma modelleri geliştirilmesine vurgu yapmakta ve planların yalnızca çevresel önlemler üzerinde toplanması durumunda zamanla sosyal ve ekonomik engeller, sınırlılıklar ortaya çıkaracağını belirtmektedir (BM Raporu 2011'den akt. Cartails, 2014, s. 262).

Kentsel direncin gerçekleştirilmesine yönelik politikalarda aktörler; ortaklık, iş birliği ve koordinasyon içerisinde hareket edebilmelidir. Kentlerin direnci hükümetler, özel sektör, sivil toplumu da içine alacak şekilde sorumlulukların paylaşımını gerektirmektedir. Bu bağlamda İngiltere hükümetinin direncin geliştirilmesi için 2004 yılında Sivil Acil Durum Kanunu (Civil Contingencies Act) iyi bir örnek olarak görülebilir. Söz konusu kanun, merkezi stratejik yönetimin tahmin, önleme, hazırlık, cevap ve iyileşme aşamalarına bağlıdır. Coaffee (2013), bu örnekten yola çıkarak birinci dalga direncin özellikle fiziksel dayanıklılık ve mühendislik güvenlik sistemleri ile direnmeyi içerdiğini belirtmektedir. Bu bağlam içindeki direnc özellikle ulusal güvelik kurumları tarafından uygulanmakta ve kontrol edilmektedir (özellikle hükümet binalarının korunması). İkinci dalga, şokları kavramanın ötesine geçerek hükümetlerin, toplulukların ve işlerin şokları absorbe edebilme kabiliyetine ve engelleyici eylemler almaya odaklanır. Bu dalgada direnc düşüncesi orijinal duruma geri dönmekten ziyade olay sonrası dönemde yeni normale ilerleme ile ilgilidir. Bu dalgada tüm yerel, bölgesel ve ulusal aktörler birlikte hareket etmektedirler. Direncin üçüncü dalgası, işlerin, hükümetlerin ve toplulukların şokları öngörme/bekleme yeteneği ve sonuç olarak direnci günlük

aktivitelerinin içine yerleştirmeleridir. Direncin dördüncü dalgası ise direnci yerleştiren bir yaklaşımdır. Bu aşamada, devlet kurumlarına bağlı merkezileşmeden yerel ağların sorumluluklarının artırıldığı yönetim ile daha geniş paydaşlara ve sektörlerle sorumlulukların paylaşıldığı bir yaklaşım hâkimdir. Bu bağlamda yer ve toplulukların dış şokları karşılama kabiliyeti onların sosyal altyapıları ile ilişkilendirilmiştir. Kentsel direnç alanında geliştirilecek politika alanlarının karmaşık bir sorun olarak görülmesinin temel nedeni de yüksek belirsizliklerin olduğu bir çağda bireyin özerkliğini optimize etme gerekliliğinin bunu bilimsel olarak da karmaşıklaştırmasıdır.

Son yıllarda derin belirsizlikler altında karar verme anlayışı ile nitelenen karmaşık sorunlar karşısındaki karar alma süreci önem kazanmaktadır. Derin belirsizlik ile sistem ve onun sınırları üzerinde mutabakata varılmadan ve bilmeden farklı tarafların karar alınması kastedilir; çıkarların sonuçları ve onlara bağlı önemi, sisteme belirsiz girdiler için olasılıkların önceden paylaşılması, sistemle dinamik bir etkileşim içinde kararların zamana yayılması ve bağımsız olarak düşünülmemesi gerekir. Derin belirsizlikler altında karar alma karmaşık sorunların bir özelliğidir. Karmaşık sorunlarda sorun ve çözüm önerileri birbirine dolaşmış durumdadır. Derin belirsizlik altında karar verme sürecinde sağlam karar verme (robust decision making) ve dinamik uyum politikaları patika (dynamic adaptive policy pathways) yaklaşımlarının önemi vurgulanmaktadır. Sağlam karar verme, aday stratejilerin planlanmasında model temelli senaryo analizlerinden kazanılan anlayış ışığında ve çok geniş sayıdaki senaryolar karşısında test edilen tekrarlanan bir yaklaşımı vurgular, bu şekilde aday ve alternatif stratejiler geliştirilebilir. Bu yaklaşım, geniş ölçüde birçok senaryo tasarlanmasını mümkün kılar. Dinamik uyum politikaları patika yaklaşımı ise gelecek hakkındaki derin belirsizlikler ışığında dinamik uyum planlarının tasarlanmasının gerekliliğini anlatır (Kwakkel vd. 2016)

Kent plancılarının belirgin olmayan risklerle başa çıkabilmek ve uyum sağlayabilmek adına toplumun uzun vadeli kapasitesini inşa edebilmek için felaketlerin birçok farklı etkisini göz önünde bulundurması gereklidir. Kentsel direncin altyapı, kurumsal, sosyal ve ekonomik dört ögesi olduğu düşünülebilir. Kurumsal direnç, hükümet ve hükümet dışı örgütler gibi toplumun yöneticilerini ifade eden sistemi anlatmakta; altyapı direnci, ulaşım ve yapı çevre gibi inşa edilen yapının kırılabilirliğinin azalmasını anlatmakta; ekonomik direnç, istihdam, iş sayısı gibi toplumun ekonomik farklılıklarını ve onların felaket sonrası fonksiyonlarını devam ettirebilme kapasitesini anlatmakta, sosyal direnç ise, yaş, cinsiyet, ırk, sosyo-ekonomik statü gibi toplumun demografik ve sosyal sermayesinin profilini anlatmaktadır (Jha vd. 2013, s. 11). Ekonomik fırsatlar insanların kent alanında dağılımında önemli rol oynamaktadır. Türkiye’de 1950’lerde kırsal kesimden büyük kentlere göçle gelen insanların ağırlıklı olarak kentlerin çeperlerine, daha az güvenli riskli alanlara yerleştikleri bilinmektedir.

Hem altyapının inşa edilmesi hem de risklerle karşılaştıktan sonra kentin yeni durumu karşılayabilme kapasitesi ve yeniden uyum sağlayabilmesinde bilgi teknolojileri, iletişim ve kurumsal anlamda sektörler arası iş birliği büyük önem taşımaktadır. Kentsel altyapı ilk riskle karşılaşıldığında sistemin ve hizmetlerin bu riske karşı verdiği ilk yanıttır. Direncin merkezinde bilinen ve bilinmeyen felaketslere uyum sağlayabilecek esneklik kabiliyeti vardır. Dolayısıyla risk planlamasında belirsizlik ögesi sistemin tasarımında her zaman “bolluk” ilkesini gerektirmektedir. Bu anlayış direnci, kapasiteyi artırmak için risk azaltma anlayışının ötesine taşır. Hayati fonksiyon taşıyan temel ihtiyaçların ve kentin hala işler halde olması gerekmektedir (Jha vd. 2013, s. 12-13). Kentsel direnç geliştirilmesi daha geç kentleşmesini tamamlayan ve hala arazi kullanımı konusunda üzerinde baskı olan gelişmekte olan ülke kentleri için maliyetli olması yanında üzerinde küresel kent olma baskısı, sermayenin birikimi için kentsel mekâna ilgisinin artması ve yine politika alanının bağımlılığı ve siyasi kaygıları düşünüldüğünde çok daha zordur.

SONUÇ

Kentler günümüzde nüfusun yoğun olarak yaşadığı mekânlardır. Bunun yanı sıra kentler, kentsel mekânın üretimine duyulan ilgideki artış ile söz konusu üretimden ortaya çıkan ranttan pay almak isteyen aktörlerin mücadele sürdürdüğü alanlardır. Kentlerin farklı özellikteki risklerle karşı karşıya kalmaları durumunda geçirecekleri değişim çok farklı sayıda aktörün etki ettiği ve etkilediği bir çerçeveye sahiptir. Kentlerin çevresel felaketsler ile karşılaşması durumunda söz konusu felaketslere karşı cevap verme kabiliyetini anlatan bir kavram olarak ekoloji ve planlama yaklaşımı çerçevesinde kullanılmaya başlayan kentsel direnç kavramı günümüzde çok ölçekli ve aktörlü bir yapıyla birlikte değerlendirilmek durumundadır. Kentlerin direnci, planlama yaklaşımı çerçevesinde politika yapıcılar, karar alıcılar ve kent mekânının fiziksel üretiminde ve dolayısıyla toplumsal üretimine etki eden çok sayıda aktör ile ilişkilidir. Kentlerin direncini artırmaya yönelik politikalarda aktörlerin iş birliği içerisinde koordineli bir şekilde birlikte hareket edebilmesi önem kazanmaktadır.

Özellikle çevre yönetişimi alanında son dönemlerde hükümetler, özel sektör, sivil toplum ve bilim dünyası arasında yeni ilişkiler kurulmasına zemin hazırlayan katılımcı yöntemlerin arttığını görmekteyiz. Ortak üretim alanlarında güç ve politikanın boyutları ve bu boyutların ortak üretimin sonuçlarını nasıl ve ne kadar etkilediğinin ihmal edildiği iddiasından yola çıkan Turnhout, Metze, Wyborn, Klenk ve Louder (2020), ortak üretimin niçin ve nasıl başarısız olabileceğini ve bunun nasıl önlenebileceğini katılım, müzakereci demokrasi ve demokrasi literatüründeki bulgularla tartışmaktadırlar. Katılımcılar arasındaki eşitliğin açık olmaması, güç eşitsizliği ortaklıklarda önemli hale gelmekte ve uygulamalardaki “başarı” ya da “başarısızlıkların” nedenine dönüşebilmektedir. Bu bağlamda kent direnci ile ilgili çalışmalarda farklı uygulama örnekleri

üzerinden sınırlılıkların ya da imkânların aktörler arası güç eşitsizlikleri ve mücadeleleri bakımından tartışılması konu ile ilgili gelecek çalışmalar için önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related?, *Progress of Human Geography*, 24(3), 347-364.
- Ahern, J. (2013). Urban landscape sustainability and resilience: The promise and challenges of integrating ecology with urban planning and design. *Landscape Ecol*, 28, 1202-1212.
- Beilin, R. Ve Wilkinson C. (2015). Introduction: Governing to urban resilience. *Urban Studies*, 52(7), 1205-1217.
- Cartails, C. (2014). Toward resilient cities- a review of definitions, challenges and prospects. *Advances in Building Energy Research*, 8(2), 259-266.
- Coaffe, J. (2013). Rescaling and responsabilising the politics of urban resilience: From national security to local place-making. *Politics*, 33(4), 40-252.
- Deshkar, S., Hayashia, Y. ve Mori Y. (2011). An alternative approach for planning the resilient cities in developing countries. *International Journal of Urban Sciences*, 15(1), 1-14.
- Desouza, K. C. ve Flanery T.H. (2013). Designing, planning and managing resilient cities: A conceptual framework. *Cities*, 35, 89-99.
- Ersavaş Kavanoz, S. (2020). Kentsel direnç kavramı üzerine. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 5-24.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazard Review*, 4(3), s.136-143.
- Güler, M. (2011). Kentsel haklar, kapitalizm ve katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 49-71.
- Holling, C.S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1-23.
- Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, 31, 220-229.
- Jha, A.K., Miner, T.W., Stanton-Geddes, Z. (2013). *Building urban resilience: Principles, tools and practice, direction in development*. Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-0-8213-8865-5.
- Kwakkell, J.H., Walker, W.E. ve Haasnoot, M. (2016). Coping with the wickedness of public policy problems: Approaches for decision making

- under deep uncertainty. *Journal Water Resourch Planning Manage*, 142(3), 1-5.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı*. çev Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayınları.
- McNally, D. (2013). *Başka bir dünya mümkün: Küreselleşme ve antikapitalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Mehmood, A. (2016). Of resilient places: Planning for urban resilience. *European Planning Studies* 24(2), 407-419.
- Pelling, M. (2003). *The vulnerability of cities: Natural disasters and social resilience*. London: Earthscan.
- Pickett, S.T.A., Cadenasso, M.L. ve Grove, J.M. (2004). Resilient cities: Meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. *Landscape and Urban Planning*, 69, 369-384.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and it's urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58, 99-108.
- Rittel, H.W.J. ve Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4, 155-169.
- Spaans, M. ve Warterhout, B. (2017). Building up reilience in cities worldwide-Rotterdam as participant in the 100 Resilient Cities Programme. *Cities*, 61, 109-116.
- Stumpp, E. M. (2013). New in town? on resilience and "resilient cities". *Cities*, 32, 164-166.
- Turnhout, E., Metze, T., Wyborn, C., Klenk, N. ve Louder, E. (2020). The politics of co-producion: Participation, power and transformation. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 42, 15-21.
- Türe, C.ve Ar, M. (2005). *Sağlıklı Kentler Birliği üyesi kentlerin iklim değişikliğine uyum kapasitelerinin belirlenmesi*. Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Başkanlığı.
- Vale, L. J. (2014). The politics of resilient cities: whose resilience and whose city?. *Building Research&Information*, 42(2), 191-201.
- Wagenaar, H. ve Wilkinson, C. (2013), Enacting resilience: A performative account of governing for urban resilience, *Urban Studies*, 52(7), 1265-1284.
- Wilhelm, M. (2011). The role of community resilience in adaption to climate change: The urban poor in Jakarta, Indonesia. Konrad-Otto Zimmermann (Eds.) *Resiliant cities: cities and adaptation to climate*

change proceedings of The Global Forum 2010 local sustainability 1 içinde, (s. 45-54). Springer: Newyork.

Zhang, X. ve Li, H. (2018). Urban resilience and urban sustainability: What we know and what we do not know?. *Cities*, 72, 141-148.

Zimmermann, M. ve Brettsneider, N. (2011). Introduction: Local strategies and actions in response to climate change. Konrad-Otto Zimmermann (Eds.) *Resilient cities: cities and adaptation to climate change proceedings of The Global Forum 2010 local sustainability 1* içinde, (s. 189-192). Springer: Newyork.